

УДК 811.112.2:81'36

СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ УТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ КОНТАМІНОВАНИХ ЛЕКСЕМ

Моїсєєва Н. О.

Статтю присвячено розгляду німецьких контамінованих лексем, їх структурних особливостей та способів утворення. Явище контамінації визнається особливим типом німецького словотвору, що базується одночасно на адитивних та субтрактивних операціях. Авторка аналізує різні погляди лінгвістів на явище контамінації та визначення контамінантів, а також їх класифікацію.

Ключові слова: контамінант, контамінована лексема, словотвір.

Статья посвящена рассмотрению немецких контаминированных лексем, их структурных особенностей и способов образования. Явление контаминации признается особым типом немецкого словообразования, основанным одновременно на аддитивных и субтрактивных операциях. Автор анализирует различные точки зрения лингвистов на явление контаминации и определение контаминантов, а также их классификацию.

Ключевые слова: контаминант, контаминированная лексема, словообразование.

The article considers the German contaminated words, their structural features and derivation methods. The phenomenon of contamination is described as a special type of German derivation based on both additive and subtractive operations. The author analyzes the different points of view on the linguistic phenomenon of contamination and its definition, as well as their classification.

Key words: contaminant, contaminated word, derivation.

Мова є системою, що обслуговує усі сфери життя і діяльності людей. В словниковому запасі знаходять віддзеркалення зміни, що супроводжують соціальні, економічні, політичні відносини, розвиток науки і техніки тощо.

Поповнення словникового запасу здійснюється за допомогою різноманітних засобів, але в залежності від низки факторів деякі з цих засобів в певний час розвитку мови можуть бути виражені яскравіше. Серед таких новоутворень особливе місце займає контамінація як "такий спосіб словотворення, при якому відбувається свідоме і цілеспрямоване злиття двох усічених основ вихідних слів, або повної основи з усіченою з метою створення нової лексеми, здатної поєднати і висловити сумарне значення структурних компонентів" [1, с. 14]. Цей вид словотвору вирізняється високою продуктивністю та популярністю в суспільстві, слугує для вираження емоційності та оцінності в публіцистичних текстах.

Дослідженням явища контамінації займались А. Ф. Журавльов, О. А. Земська, Р. Ю. Намітокова, М. М. Шанський, а також німецькі вчені Г. Пауль, Г. Веллман, В. Тойберт, І. Барц, В. Фляйшер, Г. Шмід, М. Шульц, М. Баумгарт, Е. Доналіс та ін. Однак наукові надбання з цієї теми стосовно німецької мови не лише малочисельні, але й недостатньо диференційовані. Термінологія щодо явища контамінації розроблена ще не до кінця, не вирішено остаточно, до якого типу словотвору слід відносити контамінанти.

Актуальність статті продиктована необхідністю дослідження словотвірних моделей німецьких контамінантів та визначення їх структурних особливостей.

В ході дослідження передбачається вирішення наступних **завдань**: 1) визначити обсяг поняття "контамінація"; 2) дослідити структурні особливості контамінованих лексем; 3) класифікувати контамінанти за способами їх утворення.

У лінгвістичній літературі існує чимало термінів-синонімів контамінації, таких як *словозлиття, телескопія, словостяжіння, гібридизація, словозміщення* і т.д. На позначення цього явища у німецькомовній літературі існують такі

терміни як *Portmanteau*, *Kofferwort*, *Amalgam*, *Wortkreuzung*, *Wortverschmelzung*, *Zusammenziehung*, *Kontraktion*, *Wortmischung*, *Wortvermischung*, *Mischwort*, *Kombi-Wort*, *Klappwort*, *Teleskopwort*, *Tandemwort* тощо.

Однак ми надаємо перевагу терміну “контамінація” як найбільш традиційному і точному.

Як правило, контамінація є мовленнєвою помилкою або обмовкою. Але її можливо використовувати й навмисно, наприклад, у якості яскравого стилістичного засобу у різних політичних або суспільних промовах [4].

Термін “контамінація” походить від латинського слова “contaminare”, що означає “контактувати”, та був введений в науковий обіг Германом Паулем [2, с. 191]. Г. Пауль визначає контамінацію як “явище, що полягає в тому, що дві синонімічні або в чомусь споріднені форми вираження думки виникають у свідомості поряд одна з одною, так що жодна з них не реалізується в чистому вигляді, а натомість виникає нова форма, в якій елементи однієї форми змішуються з іншою” [2, с. 191]. Продукт контамінації є для нього не мовотворчим, а помилковим утворенням, яке спочатку є індивідуальним і тимчасовим, але через постійне повторення може стати узуальним.

Ельзен стверджує, що при контамінації у більшості випадків частини двох слів об'єднуються в нову лексему, яка має в собі аспекти значення обох слів [5, с. 36]. Фольмерт же зазначає, що два самостійних слова “змішуються” в нове, та наголошує на тому, що часто наявні гаплогії: “З'єднання вихідних слів у цих утвореннях, як правило, відбувається там, де співпадають їх звуки або звукові послідовності” [10, с. 113].

Отже, контамінація як процес є об'єднанням двох або більше слів в одну структурну одиницю із впровадженням певних змін у форму базових елементів із збереженням їх семантичних властивостей.

На даний момент контамінація є однією з актуальних тенденцій німецької мови і розглядається як досить продуктивний тип словотвору.

Контаміновані лексеми зустрічаються не лише у засобах масової інформації (*Tweenager* = *between* + *teenager* (діти у віці 10-12 років), *oblügen* = *obliegen* + *lügen*) та рекламі (*Renauvember* = *Renault* + *November*), але також часто з'являються у власних назвах та назвах торгових марок (*Nesquik* = *Nestlé* + *quick*, *Alitalia* = *ala* (*ali*) + *Italia*; *ala* – *Flügel* – крила). Окрім того вони розповсюджені в професійній мові (*Morphonologie* = *Morphologie* + *Phonologie*, *Biopharming* = *biology* + *pharmacy* + *farming*).

Відносно зрозуміла структура контамінованих лексем з точки зору їх вираження та змісту є не лише причиною виникнення великої кількості різних їх дефініцій, а і обумовлює наявність широкого спектру класифікацій контамінацій як типу словотвору.

Шмід зазначає, що зустрічається принаймні “повторюваний зразок утворення” контамінацій, які є не “систематичними зразками утворення, як їх зазвичай розглядають в аспекті морфології”, а “оказіоналізмами” [9, с. 277].

Фольмерт відокремлює контамінацію від основних для нього типів словотвору таких, як композиція, деривація та конверсія. Контамінацію разом із скороченням він відносить до інших типів словотвору [10, с. 105].

Фляйшер визначає контамінацію не як найважливіший тип словотвору в німецькій мові, а як “особливий вид” редуплікаційних утворень при словотворі іменників. При цьому контамінація в його дефініції відокремлена від процесу скорочення [7, с. 53].

Мозер вважає, що контамінації є скороченнями [8, с. 299].

Віндіш вирізняє два основних структурних види контамінацій і пропонує наступну класифікацію:

- 1) **словозлиття** (*Wortkreuzung*) – *gruscheln* = *grüßen* + *kuscheln*;
- 2) **схрещення слів** (*Wortüberschneidung*) – *Formularifari* = *Formular* + *Larifari*.

Обидва види можуть також комбінуватися: *Jochelbeere/Jostabeere* = *Johannisbeere* + *Stachelbeere*.

У першому випадку сегменти початку і кінця обох лексем об'єднуються повному. У другому випадку базові елементи мають спільний сегмент, що використовується один раз у новій лексемі.

Значення базових елементів нашаровуються одне на одне в обох випадках і створюють нове спільне значення. Але це не означає, що обидва базові елементи повинні мати схожі семантичні відношення [11, с. 37].

У більшості випадків контамінації є оказіональними, лише окремі з них увійшли до повсякденного вжитку: *jein* (*ja* + *nein*), *denglisch* (*deutsch* + *englisch*). Найчастіше вони маркуються як жартівливі або зневажливі.

Ціла низка таких утворень виникла в англійській мові, а потім була запозичена в німецьку: *Smog* (*smoke* "дим" + *fog* "туман"), *Liger* (*lion* "лев" + *tiger* "тигр").

Оскільки в процесі контамінації одночасно відбуваються адитивні та субтрактивні операції, то йдеться про комбінований тип словотвору. Але слід наголосити, що, хоча контамінація є процесом як композиції, так і скорочення, її необхідно розглядати як окремий тип словотвору.

Комбінація базових елементів, що є результатом скорочення та композиції, повинна відповідати фонологічним правилам мови, до якої належать базові елементи. На це слід зважати, якщо автор контамінації має на меті її використання не лише на письмі.

Базові елементи можуть перехрещуватися на місці з'єднання як у звучанні, так і на письмі, а саме тоді, коли наявні частини, які є в обох базових елементах.

Базові елементи можуть бути приналежними до будь-яких частин мови та бути продуктами всіх типів словотвору. В якості результату процесу контамінації також можуть бути утворені всі частини мови.

Деві наголошує на субтрактивній та адитивній сутності явища і порівнює сполучення з утворенням скорочень [3, с. 70]. У порівнянні зі скороченням, якому підлягають сталі вирази, де лексеми традиційно використовуються в сполученні, контамінаційна єдність є комбінацією елементів, які до певного часу існували незалежно один від одного.

Ми будемо розглядати контамінацію як особливий вид словотвору, що базується на поєднанні двох або більше лексем із обов'язковим усиченням основи хоча б одного з компонентів.

Контаміновані лексеми можливо поділити з огляду на їх морфологічні особливості. У даній класифікації існує два рівня [7, с. 241]:

- слова-контамінації та фразеологічні контамінації;
- фонетичні і графічні контамінації.

I рівень морфологічної класифікації: слова-контамінації та фразеологічні контамінації.

Поряд із контамінаціями, які є єдиним словом (*Sprinternet* = *Sprinter* + *Internet*, *SOSehr* = *SOS* (*Save Our Souls*) + *so sehr*, *Geh'pfllegt!* = *Geh'!* + *gepflegt* (*pflegen*), *Insotel* = *Insel* + *Hotel*), існують також утворення, що складаються з декількох частин (*Take it Gysi!* = *Take it easy!* + (*Gregor*) *Gysi*). Перші визначаються як слова-контамінації, другі – фразеологічні контамінації.

Термін "фразеологічні" використовується в даному випадку для всіх виазів, котрі є групою слів та вирізняються відносною стабільністю у структурному змісті.

Таким чином слід розрізняти дві великі групи:

1. **Слова-контамінації** (єдине слово: *Netikette* = *net* (*Internet*) + *Etikette*, *Motel* = *motorway* + *hotel*);

2. **Фразеологічні контамінації** (складена лексема: *Guten Talk!* = *Guten Tag!* + *talk*).

II рівень: фонетичні і графічні контамінації та їх підвиди.

1. **Фонетичні контамінації**

Фонетичні контамінації досить просто розпізнати в усному мовленні, а ознаки поєднання декількох компонентів на відміну від графічних контамінацій помітні не лише на письмі.

Слід розрізняти три базових види фонетичних контамінацій:

- **фузійні об'єднання** (*fusionierte Zusammenziehung*), якщо на місці

з'єднання базові елементи в контамінації перехрещуються гаплогічно як у написанні, так і в звучанні. Наприклад: *Magalog* = *Magazin* + *Katalog*, *Spitzenspott* = *Spitzensport* + *Spott*;

У якості окремого випадку фузійного об'єднання може розглядатися комбіноване об'єднання (*Kombizusammenziehung*). У цьому випадку базові елементи реалізовані повністю: *Arbeitslosgegn* = *arbeitslos* + *Losgegn*;

- якщо схрещення відсутнє, має місце **послідовне об'єднання** (*sequentielle Zusammenziehung*). Наприклад: *Familotel* = *Familie* + *Hotel*, *Senkomat* = *senken* + *Automat*, *Biotronik* = *Biologie* + *Elektronik*, *Eurasien* = *Europa* + *Asien*, *Mensateria* = *Mensa* + *Cafeteria*;

- у так званих **сандвіч-утвореннях** (*Sandwichbildung*) другий базовий елемент впроваджується в перший і перериває традиційний звуковий склад. Наприклад: *Keine Bahnik* = *Keine Panik!* + *Bahn*, *Alumüllium* = *Aluminium* + *Müll*, *Psychartrie* = *Psychiatrie* + *art*, *Massenteurismus* = *Massentourismus* + *teuer*.

2. Графічні контамінації

Графічні контамінації можливо вирізнити лише на письмі. Серед них найбільш поширеними є орфографічні змішування (*Orthographische Mischungen*) (часто чітко окреслена наявність двох базових елементів, що обумовлює відхилення від норм орфографії). Наприклад: *erfreulich* + *Frau* (*Fräulein*), *Pommpös* = *Pommes Frites* + *potpös*.

Контаміновані лексеми використовуються в усіх сферах комунікації. Популярними вони є і в політичних новинах, які слугували матеріалом проведеного аналізу, оскільки слугують для забезпечення мовної економії без втрати плану змісту і дозволяють влучно і лаконічно позначити певні явища, події тощо. Варто зазначити також, що у досліджених текстах німецьких політичних новин переважають слова-контамінації, створені за фонетичним принципом, їх співвідношення при цьому є наступним: 1) фузійні об'єднання (53%); 2) послідовні об'єднання (36%); 3) сандвіч-утворення (11%).

Література

1. Жукова А. Н. Семантические и прагматические характеристики лексической контаминации в современном английском языке: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.02.04 / Жукова Анна Николаевна. – Самара, 2010. – 155 с.
2. Пауль Г. Принципы истории языка [Текст]: Пер. с нем. / Герман Пауль; под ред. А. А. Холодовича; Вступ. статья С. Д. Кацнельсона. – Москва: Иностранная литература, 1960. – 499 с.
3. Davy D. Shortening Phenomena in Modern English Word Formation: An Analysis of Clipping and Blending. / Dennis Davy // *Franco-British Studies*. – 2000. – №29. – S. 59-76.
4. Duden. [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <http://www.duden.de/sprachwissen/sprachratgeber/kontamination>
5. Eisen H. Neologismen. Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen. / Hilke Eisen. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2004. – 202 S.
6. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. / Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz, Marianne Schröder. – 5. Aufl. – Tübingen: M. Niemeyer Verlag, 1982. – 375 S.
7. Friedrich C. Kontamination – Zur Form und Funktion eines Wortbildungstyps im Deutschen. Inaugural-Dissertation in der Philosophischen Fakultät und Fachbereich Theologie der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg / Friedrich Cornelia. – Nürnberg, 2008. – 538 S.
8. Moser H. Die Wirkung des Prinzips der Ökonomie bei Normwandlungen der deutschen Gegenwartssprache. Eine psycholinguistische Betrachtung. / Hugo Moser // *Revue Roumaine de Linguistique*. – 1973. – №18. – S.295-325.
9. Schmid H. Zölibazis Lustballon. Wortverschmelzungen in der deutschen Gegenwartssprache. / Hans Ulrich Schmid // *Muttersprache*. – 2003. – №113. – S. 265-278.
10. Volmert J. Grundkurs Sprachwissenschaft. Eine Einführung in die Sprachwissenschaft für Lehramtsstudiengänge. / Johannes Volmert – 5. Aufl. – Stuttgart: UTB, 2005. – 270 S.
11. Windisch R. Die Wortverschmelzung – ein "abscheuliches Monstrum" der französischen und deutschen Wortbildung? / R. Windisch // *Romanistisches Jahrbuch*. 1991. №42. – S. 34-51.